

К. е. н., доц. Рубан Валентина Миколаївна

Україна, м. Кіровоград,
Кіровоградський національний технічний університет

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ПРАЦІ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

The essence of categories "intellectual potential", "intellectual capital", "intellectualization of work" in terms of innovative economic development was justified in our study. Modern features of formation of intellectual human potential in the emerging knowledge economy were identified by author.

Постановка проблеми. Сучасний етап суспільного розвитку характеризується інформаційними процесами, що зумовили значні зміни в усіх сферах соціально-економічного життя суспільства. Новітнє суспільство, яке насичено складною технікою, інтенсивними потоками інформації, високим рівнем міжособистісної взаємодії, визначає в свою чергу інтелектуальну діяльність окремої людини. Інтелектуальна людина орієнтована на безперервний особистісний розвиток, і це стає умовою збереження, формування й розвитку національного інтелектуального потенціалу, стійких темпів формування економіки знань. Звідси економічний розвиток і зростання країни все активніше визначає інтелектуальний потенціал людини, який виступає як сума його вроджених здібностей, загальної і спеціальної освіти, набутого професійного досвіду, творчої діяльності, морально-психологічного та фізичного здоров'я. Змінюється характер і структура накопичення, збільшується питома вага людського капіталу в національному багатстві. Формування інтелектуального потенціалу, як окремої особистості, так і суспільства в цілому є актуальною потребою сучасності. Україна і весь сучасний світ перебувають у стані формування якісно нового інтелектуального потенціалу суспільства, здатного виробляти і обробляти колосальні масиви інформації. У зв'язку з цим виникає необхідність у науково-теоретичному обґрунтуванні сутності понять «інтелектуальний потенціал», «інтелектуальний капітал», «інтелектуалізація праці» в умовах інноваційного розвитку економіки та визначенні особливостей формування інтелектуального потенціалу людини в умовах формування економіки знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці дослідження, присвячені різним аспектам інтелектуального потенціалу проведені в роботах Г.Р. Аглімової, А.І. Субетто, В.Ж. Келле, О.Л. Краєва, А.Д. Косьміна, О.Т. Лебедєва, Т.Ю. Філіппової, А.В. Антонової, В.К. Левашева, В.А. Іванцова, А.Д. Косьміна, Н.Л. Макаренкова, М.Н. Руткевича, В.К. Левашова та ін. Окремі теоретичні аспекти інтелектуалізації праці розкриті такими вченими як: Ф. Бастіа, Д. Белл, Дж. К. Гелбрейт, Дж. Лодердель, Дж. Мак Куллох, Т. Мальтус, К. Маркс, А. Маршалл, Дж. Мід, Дж. С. Мілль, Ж. Неккер, Р. Оуен, В. Петті, Платон, П. Ревенстон, Д. Рікардо, Ж. Б. Сей, А. Сен-Сімон, А. Сміт, Р. М. Солоу, Я. Тінберген, Й. Шумпетер.

У середовищі українських вчених своєрідний орієнтир на творчу працю зроблено в дослідженнях О.А. Грішнєвої, Д.М. Богині, В.І. Куценко, М.В. Семикіної, В.П. Семиноженка та інших. Очевидно, що в у мовах інноваційного розвитку економіки дослідження праці потребує нового її позиціонування як явища глобального масштабу в системі детермінант економічного розвитку, оскільки змінюється співвідношення її фізичних і розумових елементів (на користь останніх). За визначенням А.С. Гальчинського [2, С.8], підвалинами нової економіки виступає не репродуктивна, а творча праця, яка не піддається стандартизації і пов'язана із самозбагаченням особистості, з «виробництвом самого себе» шляхом створення нових ідей і нарощування знань. Такою ж є і позиція А.М. Колота [4, С.504], відповідно до якої нова економіка потребує, щоб людина стала носієм нових компетенцій та якостей, які ще недавно були другорядними і які не можна сформувати поза вищою освітою. Співзвучними цій думці є дослідження М. Ноулза, який ще наприкінці минулого століття вважав, що головним завданням сьогодення є «виробництво компетентних людей», спроможних використовувати свої знання на практиці, у змінених ситуаціях і здатних до самонавчання впродовж усього життя [5].

З огляду на масштабні і глибокі дослідження різних аспектів даної категорії минулого і сучасності, деякі проблеми новітнього науково-теоретичного обґрунтування інтелектуального потенціалу та інтелектуалізації праці як складової інтелектуального потенціалу в умовах формування економіки знань залишаються не повністю висвітленими і потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є систематизація основних підходів до визначення категорій «інтелектуальний потенціал», «інтелектуальний капітал», «інтелектуалізація праці» в умовах інноваційного розвитку економіки, а також визначення

процесу формування інтелектуального потенціалу людини в умовах формування економіки знань.

Виклад основного матеріалу. Перехід до інноваційної економіки відзначений появою величезної кількості наукових праць зарубіжних і вітчизняних авторів, присвячених дослідженню інтелектуальних характеристик соціально-економічних систем всіх рівнів, в яких отримали розвиток такі економічні категорії як інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал, інтелектуалізація праці і т.д.

У 1962 р американський вчений Ф. Махлуп вперше ввів категорію «індустрія знань» і включив до неї сферу освіти, наукових досліджень і розробок, зв'язок, інформаційне машинобудування та інформаційну діяльність. А вже до кінця XX століття відбувся остаточний перехід від «матеріальної» до «інтелектуальної» економіки, або «економіки, заснованої на знаннях» (knowledge-based economy). Це стало визнанням того, що наукові знання і спеціалізовані унікальні навички працівників стали головним джерелом і ключовою умовою розвитку матеріального і нематеріального виробництва, специфічним і основним ресурсом нової економіки. Людський інтелект і сукупність знань, які ним породжені, перетворилися на реальну продуктивну силу, стали основою конкурентних переваг, інтелектуальної та національної безпеки країн і регіонів. У науковій літературі чинне місце займають такі поняття як інтелектуалізація економічної діяльності, інтелектоємність економіки і т.д. На практиці постають завдання формування, збереження, ефективного використання та нарощування інтелектуального потенціалу соціально-економічних систем як основи розвитку, оцінки рівня їх інтелектуалізації та здатності адаптації до нових економічних відносин, виявлення умов, що забезпечують ці процеси або виступають їх гальмом, загострюється потреба формування механізмів підвищення інтелектуального потенціалу соціально-економічних систем.

Сучасний розвиток української та світової економіки вимагає прискорених суспільно-політичних і технологічних змін на основі наукових досліджень. Жорстка світова конкуренція потребує постійних інновацій, нових ідей, високоякісної продукції. Світова економіка вступає в нову фазу, засновану на інформаційних технологіях, акцент переноситься на зв'язок та комунікації, і відповідно зростає роль не матеріального, а інтелектуального капіталу.

Основою інноваційного розвитку людства визнаний «розумовий запас», тому проблема впливу інтелектуального капіталу на результати діяльності суб'єктів є досить актуальною в даний час.

Загальновідомо, що в умовах інформаційного суспільства інтелектуальний капітал визнається провідним ресурсом, наявність і використання якого є основою діяльності будь-якого індивіда, будь-якого економічного суб'єкта і впливає на його ефективне функціонування. Виникнення інтелектуального капіталу, його функціонування забезпечується завдяки перетворенню знань, науки в безпосередню продуктивну силу. Він поєднує у собі науковий потенціал підприємства, інтелектуальну працю та інтелектуальну власність, культуру управління і праці робітників, організаційну структуру, кваліфікацію персоналу, відомість заводської марки, торгового знаку тощо. Саме інтелектуальний капітал нації дедалі більше перетворюється на провідний чинник економічного зростання та міжнародного обміну, радикальних структурних зрушень, стає головним у визначенні ринкової вартості високотехнологічних компаній та формуванні високого рівня конкурентоспроможності. Здатність економіки створювати й ефективно використовувати інтелектуальний капітал визначає економічну силу нації, її добробут. Тенденції розвитку національної інноваційної економіки до становлення виробництва науково-технічного типу висунули проблему інтелектуального капіталу та інтелектуальної праці.

Що ж стосується категорії «інтелектуальний потенціал», то трактування цього поняття відрізняється широким розмаїттям. У найзагальнішому вигляді інтелектуальний потенціал (людини, суспільства) розглядається як сукупність інтелектуальних якостей (інтелектуальних ресурсів), яка може бути використана системою для вирішення поставлених перед нею завдань по самозбереження та розвитку.

З огляду на специфіку нашого дослідження в умовах інноваційного розвитку економіки, ми поділяємо думку російських вчених, які визначають інтелектуальний потенціал як міру ефективності інноваційної економіки, що виражається в її здатності до реалізації інтелектуальних можливостей людини і суспільства з метою соціально-економічного розвитку [3].

Також поділяємо думку С. І. Вовканич, представника львівської наукової школи, який трактує дане поняття як можливість накопичувати, створювати і використовувати нові знання, проекти, ідеї, моделі та іншу семантичну інформацію (науково-технічну, економічну, правову і т.д.), яка може стати інтелектуальною власністю України, сприяти її прогресивною і міжнародної інтеграції як повноправного партнера [1].

Вважаємо за доцільне доповнити дане визначення розумінням того, що інтелектуальний потенціал це здатність соціально-економічних систем всіх рівнів (держави, регіону, підприємства, організації тощо) до знаходження унікальних (інноваційних) рішень для досягнення значущих результатів у галузі науки, техніки, технології, в духовно-моральній сфері.

Отже, на тлі різноманіття існуючих тлумачень становить практичний інтерес визначення інтелектуального потенціалу як системної сукупності освітнього, наукового, інноваційного та культурного потенціалів, історично обумовлених економічними, соціальними, політичними, культурними і т.д. факторами розвитку соціально-економічної системи.

В основі розвитку інтелектуального потенціалу знаходиться зростання інтелектуалізації праці, тобто збільшення питомої ваги розумових функцій (управління, контроль, налагодження) в структурі трудових зусиль працівника на основі НТП, підвищення кваліфікації та культурно-освітнього рівня. Вона є засобом, що якісно підвищує продуктивність, сприяє зародженню і впровадженню нових ідей. Інтелектуальна праця є постійною діяльністю, що характеризується методологічними і методичними розробками, новими ідеями, дослідями, удосконаленням, винахідництвом, цим самим стимулюючи прогрес та інтенсифікацію виробництва й гальмуючи об'єктивну дію закону спадної віддачі ресурсів. Отже, інтелектуалізація праці в першу чергу розглядається як підвищення вагомості інтелектуальної діяльності персоналу, рівня інтелекту, професійних та загальноосвітніх знань, які забезпечуються безперервним розвитком персоналу, матеріально-технічним забезпеченням його діяльності, що зумовлює появу нових технологій, використання яких забезпечує інноваційний розвиток підприємства, регіону, держави в цілому.

Для нашого дослідження важливо визначити сучасні особливості формування інтелектуального потенціалу людини в умовах формування інноваційної економіки. По-перше, формування та розвиток у населення ключових компетенцій як нова доктрина в змісті освіти визначається інтелектуальним потенціалом вищих навчальних закладів регіону. Інститут освіти відіграє доленосну роль у розвитку сучасного суспільства. Завдяки утворенню людини одержує не тільки спеціалізовані (наукові) знання, а й повсякденні (буденні), що сприяє соціалізації особистості. Як впливає з аналізу досвіду роботи найбільш успішних західних університетів, вузи повинні стати сучасними науково-освітніми центрами підприємницького типу, відкритими зовнішньому спільноті, здатними здійснювати підготовку

конкурентоспроможних фахівців на основі інтеграції освітньої діяльності з фундаментальними і прикладними дослідженнями. Вони повинні задовольняти потреби, як соціуму, так і освітні потреби кожної людини на актуальному для нього рівні (парадигма «освіта протягом усього життя»).

По-друге, існує нагальна необхідність в інтелектуалізації праці на робочому місці працівників промислових підприємств України. Це пояснюється тим, що нарощування технологічної складності продукції і виконуваних робіт на промислових підприємствах України в більшості випадках випереджає рівень кваліфікації працівників, тому знання, поряд з іншими ресурсами, виступають чинниками зростання доданої вартості будь-якого створюваного продукту. Інтелектуальні ресурси, забезпечуючи необхідну конкурентоспроможність і прибуток, стають важливим надбанням сучасного промислового виробництва. Але при цьому слід враховувати, що виконання працівниками функцій інтелектуальної праці вимагає від них відповідних здібностей, певного рівня інтелекту, високого рівня професійних та загальноосвітніх знань. Відповідно з цим зростає значення загальної та спеціальної освіти у формуванні відповідних фахівців інтелектуальної праці, а також впровадження та освоєння нових технік і технологій на робочому місці. Інтелектуальний розвиток персоналу спричинить покращення економічних показників підприємства, скорочення витрат, економію часу при роботі більш кваліфікованих та компетентних робітників, а з іншого, – створить у працівників відчуття професіоналізму, освіченості, що виникає в процесі навчання.

По-третє, інтелектуалізація праці визначає рівень інноваційного розвитку підприємств. Під останнім мається на увазі виникнення і поширення новинок, їхнє впровадження у господарську діяльність шляхом ресурсно-техніко-технологічних, товарно-продуктових й організаційно-збутових нововведень, а також скорочення термінів між появою чергових новинок і їхнім практичним застосуванням.

Отже, суспільні трансформації та глобальні зміни у змісті трудової діяльності вплинули на необхідність інтелектуалізації праці соціально-економічних систем всіх рівнів. Це розглядається як підвищення рівня інтелектуальної діяльності персоналу, його інтелектуального потенціалу, знань, умінь та навичок. У зв'язку з цим зростає роль інтелектуалізації праці як провідного чинника інноваційного вектора розвитку підприємств, регіонів, держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовканич С. Українська національна ідея та її інтелектуальне забезпечення // Український культурологічний центр [Електронний ресурс] Режим доступу: http://intellect.org.ua/index.php?lang=u&material_id=149873
2. Гальчинський А.С. Трансринкові трансформації // Економічна теорія. – 2007. – №1. – С. 3–12.
3. Киршин И.А., Вашурина Е.В., Овчинников М.Н. Роль федеральных университетов в развитии и реализации интеллектуального потенциала страны и региона. [Электронный ресурс] Режим доступу: http://ifets.ieee.org/russian/depository/v13_i3/pdf/12r.pdf
4. Колот А.М. Інноваційно-інтелектуальні чинники розвитку вищої освіти як провідного інституту економіки знань // Стратегія розвитку України: економіка, соціологія, право. – Вип. 1–2. – К.: НАУ. – С. 502–507.
5. Knowles, M.S. (1980). The Modern Practice of Adult Education. Chicago, 280 p.

М. э. н.Тусупбаева Ботакос Саруаркызы

*Республика Казахстан, г. Караганда, Карагандинский
Государственный Университет им. Е. А. Букетова*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫғыНДАғы ШАғыН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІң ДАМУЫ МЕН МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ ТИІМДІЛІГІ

Целью исследования является разработка научно-обоснованных предложений и рекомендации по совершенствованию направлению государственной поддержки кредитование малого бизнеса в сельском хозяйстве для повышения их эффективности в условиях рыночной экономики.

Шағын бизнес - нарықтық экономиканың маңызды элементі, онсыз мемлекет жан-жақты дами алмайды. Ол көп жағдайда экономикалық өсу қарқындарын, жалпы ұлттық өнімнің құрылымы мен сапасын анықтайды. Шағын бизнес әсіресе ауыл шаруашылық